

**PIOTROWSKI W.
OD “SICZY” DO “SIANU”. ZARYS UKRAIŃSKIEGO RUCHU
SPORTOWEGO W LATACH 1868–1944 NA TERENIE ZIEMI
PRZEMYSKIEJ. – PRZEMYŚL: [S.n.], 2010. – 633 s.**

Нещодавно у Перемишлі (Республіка Польща) вийшла друком історична праця Войцеха Пьотровського, присвячена важливій і малодослідженій проблемі української національної історії. У трьох розділах нарису спортивного руху на Перемищині автор докладно й всебічно розглядає і аргументовано аналізує політичні реалії від 1868 до 1944 р. в житті українців, які волею історії опинилися в кордонах Австро-Угорщини, а згодом у складі Польщі. Попри розгляд визначальних тенденцій суспільно-політичної та демографічної ситуації, в якій перебувала українська спільнота у цих державах, дослідник, розкриваючи й оцінюючи ці історичні проблеми і особливості, показує джерела та ідейні підстави розгортання національного спортивного руху, засади розвитку української фізичної культури. Автор зауважує, що завжди захоплювався спортом: професійно займався футболом і зібрав чимало спогадів старших учасників різноманітних змагань за участю “Сянової Чайки”, “Беркута”, “Сяну” й інших фізкультурних товариств та спортивних команд. Таке заглиблення у тему надає його характеристикам й оцінкам українського руху на Перемищині високопрофесійної обізнаності. Зібрані ним живі свідчення історичного поступу у цій сфері, зокрема документальні фотографії, програми й афіші заходів, спортивні нагороди, значки, відзнаки, символи змагань та інші наочні матеріали – авторитетні й виразні. Вони переконують як у компетентності, так і щирому прагненні автора неупереджено й всебічно висвітлити проблему. Така позиція важлива і з огляду на те, що в українській національній історіографії багато сторінок в історії української фізичної культури і спорту в період боротьби за національне визволення ще залишаються малодослідженими.

У першому розділі розкрито процеси, що під дією реальних внутрішніх і зовнішніх чинників впливали на виховання свідомих українців Перемишля і Перемиської землі. Автор насичує дослідження цікавими й промовистими історичними фактами, характеризує діяльність духовних провідників, державних діячів, які впливали на реальне становище українців, на їхнє духовне й релігійне життя. Він зауважує, що від XIX ст. до сучасності тривають суперечки щодо правомірності дій офіційних сил у державних справах.

Войцех Пьотровський уважний до чисельних деталей, маловідомих в українській історіографії й намагається, не без успіху, розкрити складну ситуацію, в якій опинилося українство в умовах утвердження австрійського панування та розгортання галицького відродження. Він привертає пильну увагу до реального стану народної освіти, української мови й духовної сфери. У XIX ст., крім так званої Головної чотирикласної школи у Перемишлі та Лаврові (неподалік Старого

Самбора), відкриваються сільські школи з платними учителями. Вони постали на базі фундацій громад і були затверджені владою. Число їх сягало – 383-х. Найчисельнішими були школи при церквах, хоч і “*не усі затверджені урядом*”. Учителями цих шкіл були священники або дяки. Важливо, що таке шкільництво було безплатним. Як офіційні влади, так і церковні достойники зверталися до парафіяльного духовництва організувати й підтримувати такі шкільні заклади. Через відсутність потрібної кількості учителів до викладання залучалися дяки. Греко-католицький кардинал Михайло Левицький вважав “*корисним і навіть необхідним поєднання ролі дяка з роллю учителя*”. Дослідник підтверджує, що для підготовки учительства у Перемишлі при храмі Івана Хрестителя у 1817 р. почав діяти Дякоучительський інститут (Дяківка). Це була перша в Галичині педагогічна школа. Велика заслуга в її організації належала Івану Могильницькому. Цей видатний діяч на ниві національного шкільництва “свій масток передав на утримання і розбудову Інституту”. Він був дослідником української мови і став автором першого українського підручника для шкіл. Як наголошує автор, девізом усього життя І. Могильницького було: “*Мова є власністю народу і ніхто не повинен забувати мову своїх батьків*”. Створене “Товариство священників” визначило собі за мету видання книжок для української спільноти.

Автор слушно згадує про греко-католицького священника Михайла Вербицького зі с. Млинів біля Перемишля, творця музики національного гімну “Ще не вмерла Україна” і наводить слова Івана Франка про нього, як про “*найвідомішого таланта*”. У тексті книги наведені цікаві сторінки історії становлення твору М. Вербицького і П. Чубинського як державного гімну України. Для широкого читацького загалу авторські міркування, насиченість розділу чисельними фактами, залучення авторитетних свідчень із різноманітних джерел дають можливість зрозуміти закономірності становлення національної ідентичності українців Перемиської землі та піднесення Перемишля як впливового центру національного відродження. “Українська громадськість попри повсюдне приниження, відсторонення, висміювання, – пише В. Пьотровський, – здобула вже у згадуваний період настільки міцну позицію, що її прагнення і побажання не минули без відголосу”. Тож уже в 1887 р. постає українська гімназія, директором якої став професор академічної гімназії зі Львова Григорій Цеглинський. Перемишль набув авторитету “*Надсянських Афін*”. Хоча він не мав університету, але завдяки старанням греко-католицького духовництва в місті було створено центр “*національного і політичного пробудження знедоленого народу*”. Значний розвиток українського шкільництва стимулював зростання зацікавленості серед учнів, студентів, молоді спортом. “На розвиток українського спортивного життя у Перемишлі, – вважає дослідник, – вплинуло відкриття у 1888 р. Українського інституту для дівчат, а також створення самостійної Української гімназії з власною дирекцією (1895 р.). До активності у спорті спричинювали не тільки статuti вищезазначених шкіл, але й амбіційні наміри,

частково дух змагання і так само новинки у спортивній сфері, що було пов'язано із розміщенням у Перемишлі величезного гарнізону австрійських військ". Такі обставини як розвиток залізничної мережі, розбудова міста у вузлову станцію і економічний поступ теж вплинули на спортивне життя.

В. Пьотровський слушно зауважує, що українці мали долати непрості проблеми. Впродовж віків вони втрачали свою національну еліту, яка, не зумівши до кінця опиратися колонізації, втрачала свою творчу і провідну роль. Наплив іншого населення позбавляв українців домінуючого становища, відсував їх і понижував до рівня національної меншини. Апогей цього процесу припав уже на 1947 р., після акції "Вісла", коли "у Перемишлі та його околицях залишилася жменька переляканих людей". Зворотний ріст української меншини у цьому регіоні відбувається з 1956 р.

Навіть побіжний огляд обстеження та оцінки становища українства Перемищини дають ключ до розуміння закономірності відродження національної світомості, повернення до української сутності й посилення прагнень її зберегти. Український історик Микола Андрусак у статті "Перемишль в історії України до 1918 р." зі збірника "Перемишль західний бастион України", який опублікований 1961 р. у Нью-Йорку підкреслював: "Початок ХХ сторіччя приніс видатне пожвавлення українського громадського життя у Перемишлі. Це виявилось насамперед в утворенні філії "Просвіти" (1891), а в дальшому таких установ як: "Віра", "Народний Дім" і "Руська Щадниця" (1906; від 1915 р. "Українська Щадниця"), які відіграли підставову роль в розбудові економічного життя Перемищини". Товариство "Селянська Рада" розпочало з 1907 р. видавати двотижневик "Перемиський Вісник", як орган "Народної Організації". Прикметну роль у національному русі українців відіграли "Січі" й "Соколи". Примусова австрійська евакуація в 1915 р. майже на $\frac{3}{4}$ зменшила населення Перемишля. Влада вважала українців "зрадниками" і відповідно поступала з ними. Російська окупація призвела до нових важких втрат українства. Були вивезені історичні цінності, в тому числі прапор перемиського "Сокола", який так і залишився у Петрограді як воєнний трофей.

Досліджуючи проблему В. Пьотровський використав дані, вміщені у "Звітах Дирекції гімназії з українською мовою викладання" і в українських періодичних виданнях, таких як "Наше слово", "Діло", "Мета", "Новий час", "Українські Вісті", "Бескид", "Український Бескид", "Громадський Голос", "Червоний Перемишль" та ін. Йшлося про те, щоб якнайповніше взяти до уваги чисельні аспекти спортивного життя і широко зрозумілої фізичної культури, звернути увагу на специфічні обставини, в яких ця культура українців розвивалася у м. Перемишлі.

Автору вдалося досягти поставленої мети. Він розглядає становлення, розвиток і діяльність гімнастично-пожежного товариства "Січ", яке мало, на його думку, "власні неповторні риси" й було прищеплене на українську основу. Закладена групою українських студентів 1868 р. у Відні під проводом Анатолія Вахнянина "Січ" мала головну мету "завербувати якнайбільшу кількість

молоді й розбудити прихильність до фізичної культури". Той рух, вважає дослідник, "розвивався блискавично". У 1912 р. його очолив Український Січовий Союз. Генеральним отаманом Союзу до початку Першої світової війни був Кирило Трильовський. "У зв'язку із щораз більше напруженою міжнародною ситуацією українські організації (і не тільки) поруч зі спортивною діяльністю надають щораз більшої ваги військовій підготовці, перетворюючись на об'єднання, які навчали муштрі, організовували військові курси, проводячи тренування з тактики і стрілецтва". Постають парамілітарні організації. Про це говорять і їхні назви – Товариство "Січові стрільці" чи "Стрілецький Сокільський Курінь". Очевидно, що консолідує значення для українського парамілітарного руху, підкреслює дослідник, мав Другий зліт, у якому, крім "Соколів", "Січей" і "Пласту", брали участь українські спортивні клуби. Тоді ж почалася організація легіону Українських Січових Стрільців.

Відомо, що на початку ХХ ст. в Західній Україні сформувалися найважливіші національні й державницькі структури. 5 січня 1900 року оприлюднено програму мінімум – автономія в межах Австро-Угорщини і програму максимум – здобуття незалежної Української держави. В. Пьотровський вказує, що 1 серпня 1914 р. у Львові постає вище політичне керівництво – Головна Українська Рада, до якої ввійшли усі діячі українських політичних партій в Австрії. Вона тісно співпрацювала з Союзом Визволення України, створеним політичними емігрантами з Наддніпрянської України. Створюється Бойова Управа й розпочинається набір добровольців до Українських Січових Стрільців.

Значна увага на сторінках видання приділяється діяльності українських організацій у роки Першої світової війни, участі січового стрілецтва у бойових діях. Члени спортивних товариств були завербовані до австро-угорської армії або до українських військових організацій. Цікавими є згадки про діяльність "Січі" за межами українських земель, наприклад у Чехословаччині, а також характеристика стану Гімнастично-Спортивного Товариства "Сокіл". Промовистими були завдання "Сокола": по-перше, фізичне виховання, а по-друге, активізаційний і мобілізуючий рух, залучати молодь до оборони мови і культури. Ряд сторінок присвячено історії українського спортивного руху і ролі його провідників. Так, ще за життя Іван Боберський був визнаний батьком "українського фізичного виховання". Текст супроводжується оригінальними фотографіями членів спортивних товариств, оглядом друкованих видань, зокрема "Сокільських вістей", календарів, печаток, членських відзнак. Для читача цікавими є історичні факти про "Сянову Чайку" перед Першою світовою війною та про її керівників, ряд оповідей про спортивні змагання між українськими і польськими командами Перемишля, Львова, Тернополя. Йдеться про такі футбольні дружини як "Україна" і "Скала" та ін. "Перш ніж дійшло до появи сучасного виду спорту й повсюдного впровадження фізичного виховання до шкіл і появи перших спортивних клубів, – пише В.Пьотровський, – відбулися дуже тривалі і складні процеси". Появилися нові спортивні дисципліни, зокрема легка

атлетика. Автор нагадує історію розвитку спорту в різних країнах. Отож, репрезентує доволі виразну картину проблем у європейській фізичній культурі, описує спортивні ігри та їх головних переможців.

Особливо докладно пише дослідник про фізичне виховання, спорт і оздоровлення в українській гімназії в Перемишлі. Тут переплелися історія, суспільно-політичні реалії, статистика і характеристики матеріальних умов спортивного руху і фізичної культури українців. Згадуються такі спортивні команди як “Запорожець”, “Хортиця”, “Курінь”, “Байдак”, “Дніпро”, “Січ” і “Воля”, наводиться кількість учасників змагань у різних дисциплінах. Йшлося про те, щоб “*фізичним вихованням заохотити весь народ*”. Серйозною і вельми корисною була виховна і спортивна робота “Пласту”.

Великий за обсягом II-й розділ дослідження присвячений стану українського спорту у міжвоєнний період 1918–1939 рр. Його відродження, як і в довоєнний час, починалося з відомої перемиської гімназії. У 1922 р. постав Український спортивний клуб “Беркут”. Його організаторами стали О. Левицький, І. Волинець, М. Кузишин та ін. Ідею популяризації спорту підтримував владика Йосафат Коциловський, ординарій Перемиської греко-католицької дієцезії. Дослідник помістив рідкісні документи присвячені спортивним подіям: копії афіш і програм таких заходів, як “День українського спортовця”, “Спортивний вечір”, “Руханковий вечір”, легкоатлетичних змагань під егідою товариства “Беркут”. У вересні 1923 р. легкоатлети від цього клубу стали учасниками перших по війні (усього 4-тих) “Ігор Запорізьких” у Львові.

Умови для розвитку української фізичної культури та спорту, на переконання автора, у міжвоєнні роки були непростими. Перед українцями постали два основоположні завдання: набування сили і впливу фізкультурних товариств і спортивних клубів, як і усієї спільноти. Це мало запобігти дегенерації, моральному і фізичному занепаду народу. А також необхідно було підносити чисту, не уярмлену фізичну, силу підтримуючи її ідеологічними й моральними вартостями. “Такий спорт мав служити нації, забезпечувати її силу, доцільність, витривалість і упевненість у собі”. Недаремно визначальним гаслом “Беркута” багато років було: “*Здоровий спорт – здоровий народ!*”.

У книзі знаходимо важливу констатацію автора про те, що “позитивно налаштовані мешканці Перемишля усвідомлювали, що піднесення культури, освіти, національної свідомості неможливе без участі жіноцтва”. Уже 1881 р. для поступу жіночої освіти з ініціативи отця Левка Кордасевича “Товариство Освітне” у Перемишлі створило “Бурсу для дівчат Русько-католицького обряду”, пізніше український Інститут для Дівчат, який з часом створив належні умови для занять фізкультурою і спортом. Ініціатори розвитку спорту серед жіноцтва, зокрема серед учнів і студентів, виходили у своїй діяльності з тієї засади, що “не є таємницею – народ який має розвиватися й зростати силою мусить бути сильним і здоровим, змушений протистояти усім тим, хто намагатиметься йому в тому перешкодити. На захисті права народу стають великі легіони воїнів

сильним духом і тілом, а також послушних і зрівноважених, відважних і готових на все. Усі ті воєнні якості можна здобути шляхом фізичного виховання. Щоб бути сильним слід бути здоровим”. Це добре розуміли діячі суспільної й освітньої сфери, запроваджуючи обов’язкові уроки фізичного виховання для дівчат. Автор дослідження наводить приклади методичних підходів, які забезпечували такий навчальний процес і, попри очевидну віддаленість у часі не втратили актуальності і для ХХІ ст. Такі дії українських провідників диктувалися умовами боротьби за відновлення Української держави, виховання національної гідності, самосвідомості та відданості національній ідеї. Молодь готувалася для відстоювання національної справи. Відома українська поетеса Уляна Кравченко на честь посвячення прапора спортивного клубу “Спартанки” Українського Інституту для Дівчат написала “Гімн Спартанок”, який співають і до сьогоднішнього дня в організаціях пластунів.

Сторінки, присвячені розвитку фізкультури і спорту для дівчат, викликають зацікавлення великою кількістю різноманітних фактів, наведених прізвищ кращих спортсменок, діячів у сфері фізичної культури, наставників. Вражають ілюстративні матеріали, які значно підсилюють сприйняття змісту. Це добрий приклад використання наочних матеріалів для акцентування суті викладу історичних реалій. Такий підхід автор використовує для відтворення повноти історії Українського спортивного товариства “Сокіл”, яке пережило чимало випробувань у своїй діяльності. Як вказує автор, “починаючи з 1933 р. “Сокіл” реорганізується й пробує пристосуватися до умов, які змінюються. Міжвоєнні дії цієї організації – “то тривалий пошук нових шляхів, нових розв’язань”. Це була “неймовірно заслужена для української фізичної культури організація”. Спортивна газета “Змаг” писала, що в рядах “Сокола” в 1933 р. об’єднувалося майже 25 тис. членів. Разом з тим в інтерв’ю газеті шеф “Сокола-Батька” відзначав: “Направду стикаємося з різними перешкодами на нашому шляху збоку загалу і своїх, але не легковажимо ними, а навпаки перемагаємо їх усіма доступними способами”. Керівництво “Сокола-Батька” надавало величезної ваги вихованню молодого покоління в спорті, а також *“дбало про справи, які мали національну важливість”*. Як зауважує В. Пьотровський: “Воно разом з усім суспільством болісно сприймало негативне ставлення влад до “Сокола”.

У 1937 р. польська влада ліквідувала Український Спортивний Союз. Одночасно було заборонено видавати його газету “Спорт” й опечатано приміщення. Невдовзі розпущено Український Студентський Спортивний Клуб. Так було фактично знищено великими зусиллями зорганізований український спортивний рух. Як наголошує автор, це була руйнація “пропагандистського й спортивного доробку”. Він наводить документ, в якому влада Львівського воєводства погрозувала закрити газету “Змаг”, висловила критику проти українських спортивних організацій.

У розділі читач знайде багатий фактичний матеріал, виважені констатації й характеристики спортивної та виховної праці “Сокола”, опис змагань і

задокументовані результати й прізвища головних учасників і переможців. Для істориків української фізичної культури і спорту тут є чимало цікавих міркувань про національну сутність діяльності керівників і членів спортивних товариств, а також оцінки стану організаційних структур, шляхів пошуку співпраці з іншими спортивними установами й діячами фізичної культури. Предметними є дані про матеріальні засади й пошуки відповідних можливостей для існування організованого спорту. Перелік спортивної преси, видань “бібліотеки “Сокола”, серед яких вирізняються брошури О. Навроцького, І. Боберського, Р. Дашкевича та інших українських авторів (усього кілька десятків назв) складають безперечний інтерес для українських дослідників.

Досить докладно аналізується діяльність Лугової організації “Великий Луг” (відділів “Лугу” зареєстровано наприкінці 30-х рр. ХХ ст. 114 філій). Це була організація найкраща щодо масовості й якості праці. Для цього “потрібно було постійно і з великим захопленням готувати щораз нові кадри”. Як це відбувалося у низових відділеннях автор розкриває на прикладах практичної і теоретичної підготовки. Цікаво, що лекції з фізичного виховання доповнювалися заняттями з історії та географії. Викладачами були доктор Роман Шухевич, професор Іван Худяк, доктор Ярема Малик, редактор Роман Голяк та інші. Молоді кадри робили все, аби “Луг” міг *“розвиватися й служити цілому українському суспільству”*. Оскільки “Луг” як організація утримувався на власні кошти, це часто створювало значні проблеми в його повсякденній роботі. Йдеться про видання відповідних матеріалів, видрук афіш, плакатів інструкцій, запрошень та інше.

Лугова організація цілковито сприйняла ідею, яку відстоювала “Січ” ще в час Першої світової війни. Керівник “Великого Лугу” Р. Дашкевич закликав усіх схвалити присягу: “присягаймося, що під тим прапором будемо вірно і з честю служити луговій ідеї для добра Українського Народу”. Посвята лугового прапора підтверджувала одностайність молоді згурпованої в рядах “Лугу” відстоювати ідентичність, кріпити підвалини української нації.

Серед масових організацій завжди були спортивні спілки і клуби. Як вказує В. Пьотровський це незаперечно “єдине із найбільш відомих в історії явищ”. Український Спортивний Союз, заснований у Львові в 1925 р., ставив перед собою мету організувати сильні українські спортивні клуби, в тому числі і в Перемишлі, які б могли конкурувати з польськими і єврейськими клубами як рівні з рівними. Цікаво, що такі спортивні організації як “Україна” у Львові, “Сян” в Перемишлі, “Пролом” у Станіславові, “Поділля” в Тернополі, “Скала” в Мостиськах та інші формально були членами Польського Футбольного Союзу і змагалися з польськими та єврейськими командами. За такого стану речей робилися зусилля уконституювати український рух, надати право вільного вибору клубів і запобігти спробам політичних спекуляцій. Так, було значно зміцнено становище “Сяну” про що, залучаючи переконливі аргументи, веде мову дослідник. Досягнення спортивного життя українців Перемишля були представлені на шпальтах першого в українській історії ілюстрованого тижневика

“Змаг”. “Сян” здобув становище другої після “України” команди Галичини. Взагалі, найвищих досягнень команда досягла в 1937–1939 рр. під керівництвом президента клубу Михайла Старуха. Сторінки присвячені розвитку фізичної культури і спорту в Перемишлі сприймаються як авторитетна енциклопедія успіхів української спільноти Перемишля у цій сфері. Масштаби проблеми наштовхують на думку про необхідність продовження її дослідження, що може дати вагомий результат опираючись на уже здійснену масштабну працю.

Після розпуску Українського Спортивного Союзу перед випробуваннями опинився спортивний Клуб “Доброміль”. Не найкращим шляхом збереження о і продовження діяльності був вступ до Польського союзу. Такий крок було зроблено заради збереження українського колективу.

Повз увагу автора не пройшли проблеми таких клубів як “Запорожець” із Нижанкович, Спортивного Товариства “Лев”, Робітничого Спортивного товариства “Спартак”, “Пласту”, справи спорту, туризму і рекреації в Українській гімназії в Перемишлі. Значну увагу зосереджено на внутрішніх справах цих колективів і організацій, зокрема на організаційній діяльності та на тому, як становище і проблеми української фізичної культури й спорту висвітлювалися на сторінках преси.

Безперечно, що політичні процеси середини 30-х років ХХ ст. в Польщі наелектризували українське суспільство й загострили протистояння з владою, що не могло не впливати негативно на спортивне життя.

У 1936 р. значного розмаху у Перемишлі набула діяльність Українського Туристично-Краєзнавчого Товариства “Плаї”. Навіть така форма організації молоді сприяла посиленню її енергії протесту. У її середовищі щораз більше зростають націоналістичні настрої. “Надзвичайно потрібним і політичним для керівництва “Плаю” було знайомство з тим, звідки походили його члени, з якої і наскільки чисельної сім’ї, як і для чого прибули до міста, де працюють, в яких умовах життя перебувають, як ставляться до них безпосередні керівники”. Невдовзі Створюється студентська секція товариства, ведеться послідовна виховна праця та ідеологічна підготовка, встановлюється тісна співпраця з Театральним Товариством “Українська Бесіда” й контакти із “Спілкою Купців і Промисловців”. Молодь у Перемишлі, свідчить В. Пьотровський, знаходилася між двома політичними впливами: з одного боку УНДО і соціал-демократи, а з другого – ОУН. Молоді люди регулярно бойкотували угодовських політиків. Політичні події й протистояння так чи інакше зачіпали фізичну культуру, спортивне життя. Діяльність “Плаю” прислужилася розширенню світосприйняття народу, його єднанню – такий висновок дослідника. В такому ж ключі діяли “Каменярі”, Товариство “Відродження”, Українське Гігієнічне Товариство, “Орли” і “Сянова Чайка”. Остання мала сильні команди з ігрових видів спорту, про що докладно розповідає автор дослідження.

Зимові види спорту розвивав Карпатський Лещатарський Клуб, який здобув право створювати осередки на території Львівського воєводства, проводити

змагання, зокрема лижний чемпіонат у Славську. Активними членами Клубу (об'єднав понад 300 осіб) були перемиські гімназисти й студенти. Тільки початок Другої світової війни перервав подальший розвиток українського спорту, туризму і рекреації, – підкреслює автор. Річка Сян, яка ділила місто на дві частини у вересні 1939 р. стала місцем розмежування впливів двох тоталітарних держав-агресорів – окупантів Польщі. Засяння загарбав німецький Третій Райх, а Старе місто – Червона Армія Советського Союзу. *“Арешти, депортації й вивезення, а також екзекуції переживали як поляки, так і українці – мешканці міста та околиць”*. Як констатує автор, *“Історія “Сянової Чайки”, одного з перших українських спортивних товариств і чи не найкращого в ті роки гімназійного спортивного клубу в краї, була пов'язана з великою місією”*. Вона внесла *“безцінний вклад у спортивну культуру і загальнонародну скарбницю великих і різноманітних цінностей”*. Це була кузня, де гартувався характер молоді, її готовність відстоювати національні інтереси. Дослідник дійшов неординарних висновків щодо історичної ваги й високого громадянського значення української фізичної культури та спорту, збереження історичних традицій і розвитку ідеологічних засад поступу до відновлення державності в складних воєнних міжнародних умовах.

Суспільна ситуація й умови розвитку фізичної культури та спорту докорінно змінилися у воєнні роки (1939–1944). Поляки втратили в результаті вересневої поразки *“цілковиту здатність реалізовувати будь-які рішення”*. У Перемишлі лише українці виявляли ініціативу до перебрання влади, забезпечення порядку, а також продовження функціонування міста”. Створений комітет висунув на нового міського голову Володимира Загайкевича, до міської влади також увійшов учитель української гімназії, професор М. Демчук. Проте, згідно з пактом Молотова-Ріббентропа німці передали Перемишль і прилеглі території своєму союзнику – СРСР. В. Пьотровський розкриває непрості реалії цього часу. Серед населення ніхто не вірив у можливість такого розвитку. *“Скептики стверджували, що німці готові “продати” ті терени за пшеницю і нафту, підтверджували ті факти, які транслювало советське радіо, оголошені Корнійчуком і Мануїльським (переговорники від уряду СРСР), що кордон між Радянським Союзом і Третім Райхом опиратиметься на лінію Вісли”*. Утікачі зі Східної Галичини приносили відомості про brutальні дії НКВС і називали його *“червоною заразою”*. Зі вступом советських сил до Перемишля розпочалися арешти, екзекуції та депортації поляків, українців і, найбільше, євреїв. Комуністична пропаганда, яка обіцяла соціальні зміни, підштовхувала створення на підприємствах спортивних секцій і уже в 1940 р. вітала матчі між футбольними і волейбольними командами. Нова влада використовувала спорт для повсюдної агітації. Не дивно, що невдовзі з'явилися такі клуби як *“Металургія”*, члени якого рекрутувалися з чотирьох перемиських фабрик і повинні були мати відповідне соціальне походження. Так само створювалися клуби під іменами *“Стахановець”, “Котовський”, “Пархоменко”* та ін. Не обійшлося без назв імені *“Леніна”, “Молотова”*,

“Сталіна”, а також “Шолом Алейхема”. “Аж мурашки бігали по спині при думці скільки то “богів” потрібно було вишанувати”, – зауважує дослідник.

Уважно аналізуючи матеріали періодичного видання “Червоний Перемишль”, В. Пьотровському вдалося скласти логічно-послідовну картину спортивного життя в умовах окупації, коли до Перемишля безперервно прибувала молодь. Постає ідея створення незалежного молодіжного товариства “Черник” із двома секціями – чоловічою і жіночою. Очолив його Василь Нагайський. У Перемишлі починає діяти відділення Українського Допомогового Комітету під керівництвом Івана Кліма і о.Татомирова. На початку 1940 р. частина міста, яка перебувала під владою Третього Райху, мала стати окремою адміністративною одиницею – “Німецьким Перемишлем”. Українців на Засянні залишилося близько 9 тисяч. Автор уважно розглядає усі зміни в становищі населення, які свідчили про нехтування окупантами будь-яких потреб населення. “Черник” – чи не єдина організація, яка прагнула зацікавитися територією, зокрема майном і приміщеннями “Просвіти”, творилися відповідні комітети, організовувалися ігри й забави молоді та навіть проводилася військова підготовка. Взимку відновилися заняття лижним спортом. Прикметно, що національні провідники, як зауважує автор, навіть у складних умовах воєнного часу намагалися активізувати суспільне життя, розгорнути спортивний рух, туризм, протипожежні навчання, курси надання першої допомоги і, що найголовніше, заняття з українознавства. До цієї праці активно приєднувалася українська інтелігенція під керівництвом Українського Центрального Комітету. Була зроблена спроба розгорнути масовий спорт через діяльність “Молодіжних Куренів”. Однак, як пише автор, “не все можна було зробити” в силу відомих причин. У праці наводиться низка прізвищ активістів спортивного руху, відомих спортсменів, діячів фізичної культури, що свідчить про наполегливість українців зберегти і примножити свої спортивні досягнення, а разом з тим запобігти національним втратам і вистояти у нелегких випробуваннях часу. “Курені Молодих”, у тому числі і робітничі, “Служба Батьківщині”, відновлена діяльність “Маслосоюзу”, “Союзу Українок” – кожна з цих структур по своєму займалася національно важливими справами. Йшлося про фізичне виховання молоді, її відданість українській справі та готовність до нелегких випробувань. Усе це в умовах жорсткого контролю з боку німецької влади, важкого матеріального становища, недостачі продуктів харчування. “Курені Молодих”, “Черник” та інші спортивні організації просували масовий спорт і фізкультурну роботу серед сільського населення. Діяльність відомого клубу “Сян” на Засянні зосереджувалася на відновленні футболу. Одночасно діяв перемиський відділ референтури фізичного виховання від Українського Центрального Комітету.

З червня 1941 р. увесь Перемишль перебував під німецькою окупацією. Характерно, що спортивне життя українців навіть у нових умовах продовжувалося. Дослідник наводить документи, видані від імені німецької адміністрації, які визначали умови спортивної діяльності. Навіть простий перелік

спортивних змагань і назв команд переконує в тому, що, незважаючи на труднощі, українці зуміли досягти помітних позитивних результатів. Загалом III-ій розділ праці важливий тим, що дослідник навіть на обмеженій джерельній базі зумів розкрити настрої та визначальні прагнення української еліти і широкого загалу в умовах воєнного часу відстоювати традиційні цінності народу і дбати про його духовне й фізичне здоров'я. Війна “дуже негативно вплинула на польсько-українські відносини”, – підкреслює В. Пьотровський. “Серед поляків існувало переконання, що німецькі органи влади краще ставилися до українців”. Братовбивча польсько-українська боротьба наприкінці війни загострила цей конфлікт. “У Перемишлі було ліквідовано всі українські школи й інституції. Одночасно припинилося спортивне життя”, – наголошує автор. Уже після війни перестала діяти греко-католицька церква. Тільки з кінця 80-х рр. XX ст. “поволі відроджується культурне, релігійне і спортивне життя” українців у Перемишлі.

Суттєвими і цінними додатками до праці В. Пьотровського є тексти інтерв'ю з одним із живих членів спортивного клубу “Бескид” Теофілем Мацькевичем, а також із Євгеном Стахівим, українським націоналістичним діячем довоєнного часу, які містять цікаві та несподівані оцінки польсько-українських спортивних відносин і враження від Перемишля 2000 р.

Підводячи підсумки своєї праці, дослідник стверджує, що “фізична культура, в широкому значенні цього слова, розвивалася серед української спільноти у Перемишлі й околицях упродовж 1895–1944 рр. у кілька етапів і на різних рівнях. На це впливали різноманітні чинники: історичні, політичні, культурні, соціальні, демографічні і цілий ряд обумовлень, спричинених середовищами”. Він слушно вказує, що його праця “є першою спробою” дослідження важливої проблеми, додамо, ще й маловивченої. Висловлене сподівання на те, що за цим “першим дослідженням” з'являться наступні, свідчить про небайдужість автора до продовження поглибленого вивчення корисної й актуальної як у науковому, так і суспільно-політичному відношенні теми.

Праця Войцеха Пьотровського – яскравий приклад зацікавленого і щирого ставлення до реалій минулого, а також глибокого розуміння вагомості і впливу історії українського спортивного руху й фізичної культури для формування національної сутності, духовної стабільності та повсякденної впевненості народу в умовах бездержавності. Використані автором авторитетні джерела, оригінальні наочні матеріали, його повага до конкретних, різної ваги фактів, сприяли створенню історичної праці об'єктивної і переконливої своєю енциклопедичністю, а також динамічністю викладу. Вона захоплює читача і будить бажання розширити свої знання у цій сфері. Для науковців, дослідників такої проблематики – це стимул розширювати вивчення питань дотичних або уже порушених у книзі В. Пьотровського, яка безперечно є добрим прикладом соціальної вагомості й цінності результатів історичних студій.

Микола Рожик